

■ УДК 125.5:101.9 Сенека

М. В. Дяченко, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та політології, Харківська державна академія культури, м. Харків

ТЕМА ЛЮДСЬКОЇ ДОЛІ В ЕТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ СЕНЕКИ

Зазначено, що, згідно із Сенекою, дії долі (фортуни) ірраціональні, а люди, перебуваючи під її впливом, поведуть себе алогічно. Оскільки останнє зумовлене недосконалістю людської душі, її необхідно, на думку філософа, підпорядкувати владі розуму: приборкувати свавілля, спрямовувати зусилля на мінімізацію злодіянь, творіння добра, жити в злагоді з природою, мужньо сприймати удари долі, стійко зносити життєві випробування.

Ключові слова: людина, природа, доля (фортуна), фатум, життя, смерть, душа, розум, добро, зло, цінності культури.

Н. В. Дьяченко, доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии и политологии, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

ТЕМА ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ СУДЬБЫ В ЭТИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ СЕНЕКИ

Отмечено, что, согласно Сенеке, действия судьбы (фортуны) иррациональны, а люди, пребывая под её влиянием, ведут себя алогично. Поскольку последнее обусловлено несовершенством человеческой души, её необходимо, согласно философу, подчинить власти разума: укрощать своеволие, направлять усилия на минимизацию злодеяний, творение добра, жить в согласии с природой, мужественно встречать удары судьбы, стойко переносить жизненные испытания.

Ключевые слова: человек, природа, судьба (фортуна), фатум, жизнь, смерть, душа, разум, добро, зло, ценности культуры.

M. V. Diachenko, Doctor of Philosophical Sciences, the Head of the Department of Philosophy and Political Science, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE THEME OF HUMAN FATE IN SENECA'S ETHICAL PHILOSOPHY

It is noted that, according to Seneca, the effects of fate (fortune) are irrational, people, being under its influence, behave illogically. As far as this is caused by the imperfection of the human soul, it is necessary, according to the philosopher, to subordinate it to the power of reason: to control self-will, to direct efforts to minimize atrocities, to create good, to live in harmony with nature, to bravely face the blows of fortune, to endure the trials of life.

Keywords: human being, nature, fate (fortune), doom, life, death, soul, reason, good, evil, values of culture.

Постановка проблеми. Людина — творіння природи — єдина істота, наділена розумом. Завдяки йому вона спостерігає за природою, пристосовується до її вимог, «радиться» з нею: розум — основа людської гідності —

допомагає самозбереженню, стійкості людини в боротьбі як із зовнішніми природними обставинами, так і з негативними явищами в суспільному й особистому житті. Зовнішні та внутрішні фактори роблять життя людини проблемним, часто непередбачуваним, перевіряють її на стійкість, намагаються підкорити собі як у благополучний час, так і під час випробувань. Усе це змушує людину бути готовою до всіляких змін у своєму існуванні, постійної змобілізованості в зустрічі з неочікуваним. Кожний має покладатися на себе, зауважував Сенека, і бути готовим «однаково зустріти як посмішку долі, так і її удар» (*Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*, 1995, с. 173). У цій думці філософа дуже важливим є заклик: бути готовим до зустрічі з долею. Означеній темі у філософії Сенеки, як і у філософії всіх стоїків, належить одне з провідних місць. «Доля, — говорив Діоген Лаертський, — визначає виникнення всього на світі, так пишуть Хрисіпп (у книзі «Про долю»), Зенон і Боеф (у І книзі «Про долю»)» (1986, с. 290).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема долі, як певного чинника в житті людини й соціуму, — одна з основних в історії філософії, у філософських дискурсах сьогодення. До неї неодноразово зверталися представники античної культури — і не тільки філософи — Геракліт, Сократ, Платон та ін., а й драматург Есхіл у створених ним трагедіях, давньоримські поети Вергілій, Гораций, Овідій. Але особливу увагу цій темі приділено у вченнях античних філософів-стоїків, передусім у розмислах Сенеки. Його творчість досліджували такі відомі фахівці з історії філософської думки: А. Лосєв (1995), С. Аверінцев, В. Сапов (1995) та ін. Зокрема А. Лосєв беззаставно зауважував, що деякі аспекти філософії Сенеки, його світогляду, етики й естетики досліджено недостатньо (1995, с. 368). У цій статті розглядаються деякі із зазначених аспектів.

Мета статті — розглянути розмисли Сенеки щодо такого феномену, як доля (фортуна), у житті окремої людини й соціуму.

Виклад основного матеріалу дослідження. В античній міфології доля, участь, термін життя людини визначалися трьома сестрами, богинями долі — «мойрами» (у стародавніх греків) або «парками» (у стародавніх римлян). Одна із них — Лахесіс — витягує із руна нитку життя — визначає жереб людини, друга — Клото — пряде її життєву нитку, третя — Атропос — перерізує її. Сенека в праці «Сатира на смерть імператора Клавдія» (цей імператор, як відомо, відправив філософа у довгострокове заслання на острів Корсика) порушує питання щодо норавливого характеру богинь долі — парок. Навіть верховний бог — Меркурій, відзначає він, розізлившись на парок, змушений був винести догану одній із них: «Доки, зловредна жіночко, буде в тебе мучитися цей нещасний (йшлося про смертельно хворого імператора Клавдія — М. Д.)? Невже не буде кінця його мукам?» І наказує: «Роби свою справу: смерті віддай; у спустілому палаці нехай кращій править». І парка дослухається до цих слів Меркурія: «<...> змотавши своє мерзенне прядиво, життю поганому царя нарешті обірвала нитку» (Сапов, 1995, с. 197).

З часом ідея триєдиної моделі долі трансформувалася в моністичний конструкт — «Тюхе» (у стародавніх греків) або «Фортуна» (у стародавніх римлян). Доля (фортуна) відчужена від людини, непередбачувана у своїх проявах сила, її сутністю є гра. Через примхи, які іманентно їй притаманні, фортуна втручається в життя окремої людини, сім'ї, соціальних спільнот, народів, націй, нарешті, людства. Неочікувано й непередбачувано змінює вона життя, перебіг подій, діяльність соціальних суб'єктів. Примхлива, іноді віроломна або доброзичлива, ця богиня долі є символом як злого, так і щасливого фатуму.

Людина, згідно зі стоїками, лише частково належить собі й виявляє свободу волі. Значною мірою вона — зняряддя, маріонетка в руках вищих сил, зокрема фортуни. Під її впливом людина чинить і діє всупереч власному розуму та власній волі: розум орієнтує на доброчинство, а людина робить зло. Про це в «Метаморфозах» вустами Медеї говорив Овідій: «Благо бачу, хвалю, але до поганого мене тягне». Йому вторив і Сенека: «Адже фортуна так зрідка вдається до розумних міркувань! Ми щоденно жаліємося на те, що злі люди щасливі. Часто град, оминаючи ниви якої-небудь вельми погані людини, нищить посіви достойних людей. Кожному свій жереб, як і у всьому іншому, як і в дружбі. Немає такого високого благодіяння, якого не могла б принизити злість, не існує нічого такого низького й нікчемного, яке б не возвисилося у своїй достойності завдяки витлумаченню його в кращу сторону» (*Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*, 1995, с. 46).

Доля є засобом, за допомогою якого час надсилає свої виклики: благо-словляє та стимулює людське життя, радше ж спричиняє дисгармонію в, здавалося б, усталеному алгоритмі буття. Її «параметри» — неочікуваність, підступність, непередбачуваність стосовно життєвого процесу як окремої людини, так і цілих народів. «Чи є що-небудь таке, чого фортуна за своїм бажанням не знищила б у самому розквіті? На що б не напала й не вплинула б на нього тим сильніше, чим воно яскравіше? Чи є щось складне та недоступне для неї?», — запитує себе і своїх читачів Сенека. Дії фортуни багатомірні, різноманітні, непослідовні й підступні: «Вона налітає не завжди одним і тим самим шляхом, не обов'язково проходить його до кінця; іноді вона нищить нас нашими руками, іноді задовольняється власними силами, створює безпеку, не виявляючи себе» (Сенека, 2013, с. 170). «Безпечного часу не буває, — зауважує філософ. — Серед найбільших насолод виникають причини болю; у мирний час розпочинається війна, оплоти безпеки перетворюються на чинники страху; друг стає недругом, спільник — ворогом. Під час літнього затишку налітає буря, гірша за зиму <...> найліпших дістає хвороба, найздоровіших — сухоти, невинних — кара, нелюдимих — смута. Іноді випадок вдається до чогось нового, щоб покарати своєю силою тих, хто забуває про його існування» (Сенека, 2013, с. 170–171).

Усе створено невтомною працею людини, здавалось б, «на віки», — соціокультурна реальність — раптово змінюється і, зазвичай, у гіршу сторону. Сенека говорив: «Те, що збудовано ціною невтомної праці за великої прихильності богів протягом тривалого часу, один день руйнує вщерт»

(Сенека, 2013, с. 171). Він звертає увагу на той факт, що створення культурних цінностей, суспільних інститутів — процес складний, поступовий — потребує тривалого часу, величезних зусиль і витрат людської енергії. Однак руйнуються означені цінності незрівнянно швидше: «Хто сказав «один день», той надав занадто великий строк поспішаючим бідам: достатньо години, миттєвості, щоб розрушити державу!» (Сенека, 2013, с. 171–172). Час не падає нічого й нікого: «Скільки міст в Азії, скільки в Ахайї рушилося від одного землетрусу? Скільки згинуло їх у Сирії, у Македонії? Скільки разів спустошувала Кіпр ця біда? Скільки разів розсипався в прах Пафос? До нас часто доходять вісті про руйнування цілих міст <...>» (Сенека, 2013, с. 173–174). Для часу та для його «агента» — долі (фортуни) — немає нічого усталеного, цінного, «святого».

Але якщо фортуна, як коршун, налітає на все рукотворне — штучно створене середовище — культуру (другу природу), то не варто дивуватися її руйнівним діям у сфері «першої природи»: космічні катастрофи, землетруси, виверження вулканів, потопи, бурі, епідемії, вони не завжди передбачувані й деструктивні. «Гине не тільки рукотворне, — писав Сенека. — <...> Творіння самої природи зазнають руйнівної сили — тому ми повинні спокійно сприймати загибель міст» (Сенека, 2013, с. 175). Останнє зауваження філософа дуже важливе в сенсі збереження духовного самовідчуття людини. Адже люди схильні реагувати на ці події суто емоційно: осуджувати час, у який їм довелося жити, проклинати долю й навіть не шанувати богів, котрі допускають руйнівні дії неважкої долі — фортуни.

Дії долі ірраціональні з точки зору людського розуму. Перебуваючи під її впливом, люди теж поводять себе алогічно, часто вимушені діяти всупереч розуму. «Ми <...> такою мірою діємо всупереч досвіду, що, раз зазнавши поразки, знову ведемо війну, раз потерпівши корабельну аварію, знову рушаємо в море», — писав Сенека (*Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*, 1995, с. 15). Більше того, природа (вона ж у стоїків і Бог), створивши людину — істоту розумну — запрограмувала її на розумно організовану благодіяльність стосовно й самої природи, і самої себе, і ближнього свого. Але в реальному житті цей «проект» розумно організованого життя виявився нездійсненним: люди загрузли в пороках, а творіння добра не стало формою їх повсякденної діяльності. Ось який «портрет» людства вимальовує філософ: «І предки наші скаржилися, і ми скаржимося, та й нащадки наші скаржитимуться на те, що мораль розбещена, що повсюди царюють зло й беззаконня, що люди стають дедалі гіршими. Але всі ці пороки залишаються та залишатимуться тими самими, лише незначно змінюючись, подібно до того, як море далеко розливається під час приливу, а під час відливу знову повертається на береги... Настане час, коли погано керована свобода перетвориться на нахабство та зухвалість. Поширюватимуться жорстокість у приватному й суспільному житті, люті міжусобні війни, під час яких набуде профанації все велике і святе. Буде час, коли вважатимуть за чесноти пияцтво й надмірне споживання вина... Пороки не чекають в одному місці: рухливі й розмаїті, вони перебувають у сум'ятті, підбурюють і підганяють

один одного. Втім, ми завжди повинні наголошувати одне й те саме: ми злі, злими були і, неохоче додам, злими будемо. Будуть убивці, пірати, краді, пестуни, грабіжники, святотатці і зрадники <...>» (*Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*, 1995, с. 22–23).

На думку Сенеки, усі людські недоліки зумовлені недосконалістю душі. Остання, всупереч розуму, під впливом фортуни часто поводить себе непередбачувано: робить добро і, водночас, провокує людину на вчинення зла. Який же вихід? Слід, уважає філософ, підкорити душу розуму: приборкувати свавілля, спрямовувати на творіння добра, мінімізувати злодіяння. Така «врозумлена» душа може пом'якшити негативні впливи фортуни: усе позитивне вона сприймає скромно і з вдячністю, усе негативне – мужньо і стійко» (*Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*, 1995, с. 198). Але якщо душу людина все-таки може значною мірою контролювати розумом, то яким чином вона має ставитися до фортуни? Адже доля-фортуна, як відомо, «грає людиною». Недаремно стародавні римляни, звертаючись до неї, говорили: «Неу, Fortuna! Ut semper quades illudere rebus humanis» («О, фортуно! Як ти завжди рада грати людиною!»). Незважаючи на, здавалося б, ірраціональну сутність долі, людина повинна розумно сприймати цей феномен, що так кардинально впливає на її життя. «Не нарікати на долю», – закликає Сенека, а спокійно ставитися до її існування як до певного зовнішнього фактора, який не залежить безпосередньо від людини (*Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*, 1995, с. 179). Доля непізнана за своєю сутністю і з цією обставиною повинен змиритися наш розум, уважає філософ. І. Кант назвав би її «річчю в собі», яка ніколи не може стати «річчю для нас».

Сенека ставить поняття долі (фортуни, фатуму) на один щабель з поняттями «Бог», «природа», зважаючи на загальну сутність цих зовнішніх, непізнаних розумом, агентів. У полеміці з епікурейцями він обстоює свої пантеїстичні світоглядні позиції: «(Усе) це, – говорить (епікуреєць), – дає мені природа». Але хіба ти не розумієш, що, говорячи так, ти змінюєш тільки назву божества; адже що таке природа, як не Бог і не божественний розум, притаманний світу в цілому і в окремих його частинах <...>. Справедливо буде називати Його всеблагим і великим Юпітером, і Громовержцем, і Установителем (Stator) <...>. Не помилишся, якщо назвеш його й Долею (Fatum), тому що доля є не що інше, як пов'язані між собою причини, а Він – першопричина всього, від якої залежать усі останні (причини) <...>. У Нього може бути стільки ж назв, скільки виявлень Його благодаті» (*Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*, 1995, с. 79–80). Тому заклик стоїків «жити в злагоді з природою» можна розглядати і як «жити в злагоді з Богом», і жити в «злагоді з Долею». «Адже для них світ, природа, Бог, розум, доля й Зевс – одне й те саме», – відмічає Діоген Лаертський (Лаэртский, 1986, с. 286–287).

Як жити людині під дамковим мечем невмолитого й усе пожираючого часу? Як пристосуватися до непередбачуваних дій долі-фортуни? Вихід, згідно з філософією стоїків, один: жити в злагоді з природою та її закона-

ми. А природа, як вічна субстанція, складається з нетривалих у часі модулів, окремих миттєвостей, протяжність яких мізерна, порівняно з вічністю. Протягом безкінечного часу всі феномени, незалежно від протяжності їх існування, зрівнюються: один час і тисяча літ — рівні в масштабах вічності. Цей природний порядок ми маємо усвідомити і прийняти як даність. Тому розуміння, терпелівість і відвага — ось ті складові нашого духу, якими, на думку стоїків, має керуватися людина. «Хай наш дух, — писав Сенека, — навчиться розуміти й терпіти свій жереб і знає, що фортуна відважиться на все; у неї стільки ж прав над державами, скільки над самодержцями, стільки ж влади над містами, скільки над людьми. На це не можна скаржитися: адже ми прийшли у світ, у якому живуть за цими законами. Подобається — підкоряйся, не подобається — забирайся геть! Обурюйся, якщо несправедливість мітить тільки в тебе, але якщо необхідність панує й над тими, хто стоїть високо, і над тими, хто перебуває внизу, змириь з усе вирішуючим фатумом» (Сенека, 2013, с. 178–179).

Сенека закликав до примирення з природою, плинністю, незворотністю і нещадністю часу. Але це примирення не є виявом слабкості людини. Слабкість — це коли вона схиляється під ударами фортуни, проклинаючи її, і на цьому закінчується її ставлення до дійсності. Стоїки ж говорять про *розумне* примирення з необхідністю, із законами природи. Таку саму думку висловив і Овідій: «Тягар стає легким, коли несеш його покірливо». Розум орієнтує людину на мужнє сприйняття як незворотності часу, так і непередбачуваності його спонтанних проявів, флуктуацій, що втілюються у феноменах долі-фортуни, фатуму. Спокій і змобілізованість духу — ось що необхідно людині в процесі її життя. Бути готовим до всього — і до того, що відоме, і особливо до того, що невідоме. Звертаючись до свого учня — Луцілія, Сенека нагадував йому: життя людини подібне до військової служби, потребує від неї постійної змобілізованості й готовності до несподіваних подій (Сенека, 2013, с. 195).

Звісно, людина прагне надії та спокою. «Я хотів би жити, але так, щоб бути забезпеченим від усього неприємного. Такі по-жіночому розслаблені бажання й думки чоловікові як мужній людині є неприйнятними!», — наставляв Луцілія Сенека (2013, с. 194). Страждання органічно притаманне нашому життю — ця буддистська думка характерна і для філософії стоїків: «Тобі доведеться страждати, терпіти жагу і голод, і старіти, якщо буде тобі відпущено жити довго серед людей, і хворіти, і нести втрати, і померти» (Сенека, 2013, с. 181). Але страждання мобілізують людину, роблять її стійкою настільки, наскільки дозволяють (це робити) можливості її духу. Слід сприймати життя таким, яким воно є, а воно сповнене страждань і колись має закінчитися. Філософ закликав свого учня поспішати жити, досягати блаженства сьогодні, адже наше завтра — лише ймовірність. До такої «стратегії» життя закликав і Гораций: «Користуйся сьогоднішнім днем, менше довіряй прийдешньому, лови миттєвість!» Розумно досягати недоволення собою саме сьогодні й не вимагати від фортуни гарантій для подальшого продовження життя.

Жити розумно, у гармонії з природою, у злагоді з її законами, мужньо сприймати удари долі, стійко переборювати страждання, достойно зустріти смерть, коли б вона не покликала із собою — така відповідь Сенеки (й усіх стоїків) на запитання «Як жити?» в умовах незворотно спливаючого часу.

Але що означає цей життєвий принцип «у злагоді з природою» для людини як розумної істоти? По-перше, вона повинна *усвідомити* існуючий порядок, установлений Природою (Богом, Долею), по-друге, *сприйняти* його розумом і душею, а також *жити* згідно з таким порядком. В усвідомленні необхідності дії зовнішнього глобального фактора людину не повинна бентежити та обставина, що цей фактор залишається непізнаним і його сутність невідома. Розумній людині доведеться прийняти його як даність, не чинити опір і не скаржитись на нього, навпаки, жити в злагоді з ним. Ось як наставляв Сенека свого учня й послідовника Лібералія: «Дехто скаржиться, плаче та стогне, що його змушують силою до покори і, як би він не пручався, його волочать, щоб він виконав свій обов'язок. А хіба не безумство дозволяти себе волочити, а не слідувати добровільно? Хіба не таке саме безумство й нерозуміння власної участі виявляє той, хто журиться через яке-небудь нещастя або дивується чи обурюється випробовуваннями, що випадають на долю як хорошим, так і поганим людям? Я маю на увазі хвороби, смертельні випадки, немочі й інші недоліки людського життя» (*Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*, 1995, с. 180). І далі Сенека вкотре проголошував основне кредо філософів-стоїків: «Ми повинні з гідністю зустрічати все, що нам призначено перетерплювати під впливом загальної закономірності буття: начебто клятвою зобов'язані миритися з людською участю й не бентежитися через явища, які є невідворотними» (*Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*, 1995, с. 180). Людині непідвладні зовнішні сили глобального виміру (Природа, Бог, Доля): «*Fatum immutabile*» («Долі не змінити»). Супротив їм не є розумною дією, тому що людина завжди залишається в програті. Давньогрецький філософ-стоїк Клеанф — попередник римських стоїків — висловив дуже мудру думку, яка в латинському перекладі Сенеки звучить так: «*Volentum ducunt fata, nolentem trahunt*» («Бажаючого доля веде, не бажаючого волочить»).

Як висновок зазначимо, що важливим моментом ставлення людини до своєї долі, окрім усвідомлення незалежності від людських дій, є вольовий чинник. Сенека постійно наголошував: усі вади долі, нещастя, хвороби, нарешті, смерть необхідно зустрічати й терпіти стійко — мужньо та достойно. Невипадково філософію стоїків іноді називають «героїчним песимізмом». Але було б неправильно приписувати їм ідеї фаталістичної приреченості. Сенека, наприклад, невпинно нагадував: незважаючи ні на що, головне покликання людини — жити згідно з природою, отже — добродійно. «Добродійна людина, — писав філософ, — твердо стоятиме на своєму власному посту і сприйматиме все, щоб не відбулося, не тільки терпеливо, але й охоче, знаючи, що всі випадкові знегоди є цілком прийнятними» (*Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*, 1995, с. 179). Саме в благодіянні, тобто в діянні заради людей, людина знаходить сенс свого життя, саму себе.

Покірність Богові, злагода з природою, мужність перед випробовуваннями долі — це і є добродійне життя, і навпаки: благодіяння означає жити по-божому, у злагоді з природою, мужньо сприймати виклики долі. Людина, котра усвідомила цю філософію життя, стає вільною.

Насамкінець звернемося до висловлювання філософа, котре є вельми символічним для розуміння моральних настанов стоїків, їх ставлення до зовнішніх обставин і долі з позицій єдності розуму, добродіяння й волі: «Я витримую ваші удари, як скеля, що самотньо височіє над морською поверхнею з численними мілинами, об яку безперестанно розбиваються навігаючи з усіх сторін хвилі, що не в змозі ні зрушити її з місця, ні зруйнувати, незважаючи на частий прибіт протягом багатьох віків» (Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий, 1995, с. 191, 58–61).

Список посилань

- Лаэртский, Д. (1986). *О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов*. Москва: Мысль.
- Лосев, А. Ф. (1995). Поздние стоики. *Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*. (с. 364-385). Москва: Республика.
- Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*. (1995). Москва: Республика.
- Сапов, В. В. (1995). О стоиках и стоицизме. *Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий*. (с. 5-12). Москва: Республика.
- Сенека, Л. А. (2013). *Нравственные письма к Луцилию*. Харьков: Литера Нова.

References

- Laertius, Diogenes. (1986). *On the life, teachings and sayings of the famous philosophers*. Moscow: Mysl. [In Russian].
- Losev, A. F. (1995). *Late Stoics*. The Roman Stoics: Seneca, Epictetus, Marcus Aurelius. (p. 364-385). Moscow: Respublika. [In Russian].
- Roman Stoics: Seneca, Epictetus, Marcus Aurelius*. Moscow: Respublika. [In Russian].
- Sapov, V. V. (1995). *About the Stoics and Stoicism*. The Roman Stoics: Seneca, Epictetus, Marcus Aurelius. (p. 5-12). Moscow: Respublika. [In Russian].
- Seneca, L. A. (2013). *Moral letters to Lucilia*. Kharkov: Litera Nova. [In Russian].

UDC 125.5:101.9 СЕНЕКА

M. V. Diachenko, Doctor of Philosophical Sciences, the Head of the Department of Philosophy and Political Science, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

rvv2000k@ukr.net

THE THEME OF HUMAN FATE IN SENECA'S ETHICAL PHILOSOPHY

The aim of this paper is to consider the ideas of Seneca concerning the phenomenon of fate (fortune) in the life of a human being and socium.

Research methodology. In the process of research the author has used general philosophical methodology embodied into the dialectical method as a sys-

tem of thinking. In addition, general scientific methods, namely, analysis and synthesis, comparison, abstraction, generalization, idealization, interpretation and others have been also used.

Results. The theme of fate (fortune) as a specific factor in the life of a human being and socium is one of the principal themes in the history of philosophy and present day philosophical discourses. Particular attention to this concept-mythologem was paid by the representatives of ancient culture, such as philosophers Heraclitus, Socrates, Plato and others, the playwright Aeschylus, the Roman poets Virgil, Horace, Ovid. But special attention was paid to this theme in the teachings of ancient philosophers-Stoics and, especially, in Seneca's ideas. The human being, according to Stoics, only partially belongs to oneself and exercise free will. Mostly, he is the tool of the higher forces, including fortune. Its actions are irrational in terms of the human mind. While being under its influence, people also behave illogically, often have to act contrary to reason. According to Seneca, all human defects are caused by the imperfection of soul. It is necessary, according to the philosopher, to submit soul to reason, direct it to the creation of good, to minimize the acts of atrocity.

Novelty. The paper concentrates on Seneca's philosophical aspects, which have not been sufficiently examined. In particular, it focuses on the issue of the human being's attitude to the phenomenon of fate (fortune). It is proved that one of the the philosopher's merits is the emphasis on the role of such factors as reason and volition and their significance in the attitude of the subject (human being, socium) to the challenges of fate (fortune).

The practical significance. Information contained in this paper may be useful in the process of forming the ideological orientation. One can also use it to develop the new courses on philosophy, ethics, education as well as in the research of the history of philosophical thought and ancient culture.

Keywords: *human being, nature, fate (fortune), doom, life, death, soul, reason, good, evil, values of culture.*

Надійшла до редколегії 04.05.2017 р.